

Zeer Fijne Boy

Gerard Reve
Zeer Fijne Boy

Brieven aan Jef R.
(1986-1997)

Woord vooraf.....6

Gerard Reve en de televisie.....9

Jef Rademakers

Brieven (1986-1997)

I.....24

II.....28

III.....32

IV.....34

V.....40

VI.....42

VII.....46

VIII.....50

IX.....54

X.....58

XI.....62

XII.....64

XIII.....68

XIV.....74

XV.....78

XVI.....82

XVII.....84

XVIII.....88

XIX.....92

U heb ik lief.....97

Mathias Danneels

Een eeuwig twijfelende zekerweter.....103

Christophe Vekeman

Personenregister.....110

Woord vooraf

Uitgeven is zoeken, ontdekken en herontdekken. Daar hoort ook een verantwoordelijkheid bij. Er wordt beslist welke teksten beschikbaar blijven. Er wordt gewaakt over het culturele erfgoed. De klassieke werken uit de wereldliteratuur worden geconserveerd.

Binnen die grote zoektocht is voormalig televisiemaker Jef Rademakers een belangrijke medestander. Sinds hij de wereld van de omroep heeft verlaten, houdt hij zich voornamelijk nog bezig met zijn eerste liefde, de literatuur. Als vertaler van Arthur Schnitzlers oeuvre werd de samenwerking met onze uitgeverij een feit. Rademakers houdt het werk van de Weense meester in leven en daar mogen de lezers hem dankbaar voor zijn.

Maar er bleek meer te ontdekken in de archieven van Rademakers. Zo maakte hij in de periode tussen 1986 en 1997 samen met de roemruchte Gerard Reve verschillende televisieprogramma's. Daar hield de wereld niet alleen legendarisch beeldmateriaal aan over, maar ook een handvol prachtige brieven van de schrijver.

Het is een voorrecht om deze brieven, die nog nooit eerder het licht zagen, te mogen publiceren. Veel dank gaat uit naar Jef Rademakers, die de uitgeverij de originele brieven toevertrouwde, en naar Joop Schafthuizen, die toestemming verleende om de brieven te openbaren.

De brieven van Gerard Reve zijn getranscribeerd van de originelen. Aan de toenmalige spelling alsmede de spellingseigenaardigheden van de auteur is niets gewijzigd, behoudens enkele evidente schrijffouten. Onderstrepingen zijn vervangen door cursivering.

Kopieën van de brieven maken overigens sinds 2018 deel uit van de collectie van het Nederlands Instituut voor Beeld en Geluid in Hilversum. De directeur van het instituut, Eppo van Nispen tot Sevenaer, danken we voor zijn enthousiasme en betrokkenheid bij dit project.

Naast de brieven van Reve bevat dit boek een bewerking van de lezing die Rademakers hield in 2001 ter gelegenheid van de tentoonstelling 'Reve, Leraar en Belijder' in het Letterkundig Museum in Den Haag. Een eerdere versie hiervan werd afgedrukt in het tijdschrift *Vooys*, jrg. 20, 2002. De lezing vertelt iets over de samenwerking en de vertrouwensband tussen Reve en Rademakers. Sommige brieven werden van een korte toelichting voorzien, ter bevordering van het leesbegrip. Tot slot droegen ook journalist Mathias Danneels en Vlaanderens grootste reviaan, Christophe Vekeman, bij aan deze publicatie.

Voor de verstokte Reve-liefhebbers zal het een feest van herkenning zijn, maar ook voor wie Reve nog moet ontdekken, werd dit boek uitgegeven. Zo blijft, vijftien jaar na zijn overlijden, het universum van de grote Volksschrijver nog steeds uitdijen. Wij zijn trots dat we daar een steentje aan mogen bijdragen.

Gerard Reve en de televisie

Jef Rademakers

Onderstaande tekst is de bewerking van een lezing, gehouden in 2001 ter gelegenheid van de tentoonstelling 'Reve, Leraar en Belijder' in het Letterkundig Museum in Den Haag

Gerard Reve had een opmerkelijk talent voor televisie. Over al zijn verschijningen op het scherm zou je met recht de hoofdpersoon uit zijn debuutroman, Frits van Egters, kunnen citeren: 'Ze zijn niet onopgemerkt gebleven.' Een interview met Reve was altijd iets bijzonders; soms werd het een rel, soms een komisch nummer, soms zelfs wel eens een theologisch exposé over katholieke dieren.

Reve is door de jaren heen altijd erg aanwezig geweest op de kijkbuis. Wie herinnert zich niet *De Grote Gerard Reve Show* uit 1974 van de vroeggestorven regisseur Rob Touber? En ik herinner me zelfs ook nog hoe ik in 1969 als net twintigjarige jongen studierend in Amsterdam, op een avond een opstootje zag bij de Allerheiligste-Hartkerk, thans Vondelkerk geheten. Wat bleek? Vanuit die kerk vond de rechtstreekse VPRO-uitzending plaats rond Reve die de P.C. Hooft-prijs had gewonnen. Ik wist binnen te glippen en zag daar voor het eerst Gerard Reve in levenden lijve. Bibberige zwart-witfragmenten van deze historische uitzending worden nog wel eens herhaald. Dat jongetje met open mond en *beatlekapsel*, weggedoken op de laatste rij, dat in een fliets

even in beeld komt als aan het eind de hoofdpersoon en de artiesten die hadden opgetreden in processie de kerk uit lopen, dat was ik dus.

Ook als acteur toonde hij zijn sterke *présence*, in het satirische programma *Zo is het toevallig ook nog's een keer*, dat de VARA tussen 1963 en 1966 uitzond. Volgens sommigen heeft Reve nooit iets anders gedaan dan geacteerd, toneelstukjes opgevoerd. Nog sterker uitgedrukt: de boel bedrogen. Ik ben die opvatting niet toegedaan.

In 1981 ontmoette ik hem voor het eerst persoonlijk. Ik maakte toen deel uit van de redactie van de *Alles is Anders Show*, het praatprogramma van Aad van den Heuvel voor de KRO. Bij de uitgever Geert van Oorschot waren Reves *Brieven aan Josine M.* (1981) verschenen en uitgever, schrijver en geadresseerde Josine zouden te gast zijn in de show. Ik wil niet zeggen dat ik de enige in de redactie was die wel eens een boek had gelezen, maar aangezien ik de enige was in de redactie die Nederlands had gestudeerd, werd ik belast met de opvang van onze grote Volksschrijver. Ik heb hem verwelkomd in de studio en gevraagd of ik iets voor hem kon doen. Reve vroeg om een fles 'goedkope' rode wijn. Daar zorgde ik voor. Verder ging ons contact niet. Waarschijnlijk dacht hij dat ik de ober was. Ik was toen 32 jaar.

Twee jaar later, in 1983, veroorzaakte Reve voor de zoveelste keer een nationale rel. Eigenlijk was niet zozeer Reve de boosdoener als wel Boudewijn Büch, die in *Het Parool* een interview met hem publiceerde dat voornamelijk bestond uit theologische en staatkundige opmerkingen die door ruim alcoholgebruik wat opgeblazen waren. Reve wenste enkele mensen het concentratiekamp toe, sprak zijn bezorgdheid uit over de instroom van te veel

Surinamers in Nederland, spuide zijn gal over de communisten, de PLO en de Zuid-Afrikaanse bevrijdingsbeweging, en dat allemaal op zijn bekende wijze. Het is niet dat ik het in alles met hem eens was, toen nog niet, maar ik moest er erg om lachen. Boven het stuk stond '*Gerard Reve is het in grote lijnen eens met God*'. Na zo'n titel moet niemand nog over de inhoud zeuren. Dat deed progressief Nederland wel. Drie dagen na het verschijnen van het artikel bood de hoofdredacteur van *Het Parool*, met een enorme drol van angst in zijn broek, de lezers zijn excuses aan. De redactie van de *Alles is Anders Show* sprong erbovenop. Aad van den Heuvel wilde dolgraag de reactionaire kunstenaar eens flink de mantel uitborstelen, maar Reve zat veilig in Frankrijk op zijn Geheime Landgoed. Ik moest hem natuurlijk bellen, want ik had Nederlands gestudeerd. Reve weigerde te komen, zelfs na zes telefoontjes. Tenzij, zo liet hij zich ontvallen, ik hem kwam halen. Persoonlijk, met de automobiël. In de veronderstelling dat Dieulefit net onder Parijs lag, ging ik daarmee akkoord. Een collega-redactielid van de KRO zou met mij meerijden voor de gezelligheid. Wat schrokken wij toen bleek dat het Geheime Landgoed nog een uur voorbij Montélimar lag. Meer dan duizend kilometer van Hilversum! Maar ik bezat een comfortabele Citroën CX en welgemoed gingen wij op pad.

Wij brachten de nacht door in een hotelletje in de buurt van zijn huis en de volgende dag stapte de Volksschrijver zowaar in om mee naar het vaderland genomen te worden. Maar toen schrok mijn collega-redactielid nog veel harder. Wat Gerard allemaal uitkraamde! Hij bleek in uitstekende vorm. Als we een auto met Marokkanen passeerden, riep hij: 'Ik heb niks tegen gastarbeiders, maar waarom moet je ze allemaal

een rijbewijs geven?’ Hij gaf voortdurend op humoristische wijze zijn kijk op de wereld. Mijn KRO-collega, die achterin zat, ergerde zich groen. Ik moest er wel om lachen. Aangezien Gerards prostaat in die dagen wat opspeelde, moesten we veelvuldig stoppen om hem langs de kant van de weg te laten plassen. Telkens stelde de KRO-collega dan voor om gas te geven en de fascistische praatjesmaker in de wegberm achter te laten. Een man met zulke opvattingen mocht je volgens hem niet op het scherm brengen. Mij bekreep langzamerhand het gevoel dat ik Gerard als een schaap naar de slachtbank leidde. Ik voelde mij een soort Judas. Was ik niet bezig Gerard uit te leveren aan een presentator die hem ongetwijfeld aan de schandpaal zou nagelen?

Tijdens deze lange autotocht ontwikkelde zich voor het eerst een soort kameraadschap tussen Gerard en mij. Ook de opmerkingen die hij over God en de katholieken te berde bracht, vielen bij mij erg in de smaak. We hadden kennelijk overeenkomstige belangstellingen. Mijn vrees over het optreden in de *Alles is Anders Show* kwam helaas helemaal uit. Aad vertolkte de verontwaardiging en het geweten van links Nederland en had nauwelijks oog voor de verklaringen van Reve. In dit gesprek definieerde Reve het socialisme voor het eerst als ‘mensenliefde die niets kost’. Prachtig toch? Maar Aad bleef stoïcijns voor zijn toelichtingen. Na dit interview noemde Gerard Reve Aad van den Heuvel, die immer zorgvuldig zijn spierwit kapsel cultiveerde, steevast ‘De Verschrikkelijke Sneeuwman’.

Hoewel ik dus neerlandicus ben, had ik op het moment dat ik Gerard leerde kennen, nog niet zo heel veel van hem gelezen. Achteraf gezien misschien maar goed.

Je moet eigenlijk wel een ‘vieze oude man van boven de dertig’ zijn om Reve weerloosheid tegenover het bestaan mee te kunnen voelen.

Het werk van Gerard Reve heeft mij vaak emotioneel geraakt, getroost en ontroerd, maar bovenal heeft het mij geamuseerd. Niemand in de literatuur heeft mij zo laten lachen als Gerard Reve. En wat voor zijn werk geldt, geldt ook voor de schrijver zelf, de persoon. Ik heb met Reve dikwijls onbedaarlijk gelachen. Dat degradeert hem niet tot een eenvoudige moppentapper, hoewel ik kan verzekeren dat hij ook dat heel goed kon. Hij genoot ervan om in woord en gebaar de komiek uit te hangen. Wanneer hij voelde dat hij de lachers niet op zijn hand had, werd hij onzeker en korzelig. De humor, of moet ik zeggen de komedie, was zijn vak en zijn leven. Het was niet zijn tweede natuur, het was zijn eerste en enige natuur. Komische contrasten, gewijde taal voor banale activiteiten, zelfspot en relativering: het zijn de wapens waarmee hij zich verdedigde in een wereld waarin hij zich nooit thuis heeft gevoeld en tegen mensen die alles letterlijk nemen. Het levensraadsel, God, de prijzen van Albert Heijn, de onvolmaaktheid van onze liefde, angst en twijfel, allemaal goed en wel, maar nooit zonder komische dimensie.

Omdat flinke stukken van mijn geheugen in de fles zijn achtergebleven, heb ik jaren later nog eens gesproken met Aad van den Heuvel. Hij herinnerde zich het vraaggesprek met Reve nog zeer goed. ‘Ik heb die man eigenlijk altijd een poseur gevonden,’ vertrouwde hij mij toe. Een poseur, dacht ik, *look who’s talking*, een televisiepresentator die een ander levend wezen ervan beschuldigt een poseur te zijn.

In de zeven televisieprogramma's die ik als zelfstandig producent tussen 1986 en 1991 met Reve heb gemaakt, heb ik nooit een zogenaamde kritische interviewer willen zijn. Ik ben natuurlijk ook geen journalist. Ik vond dat Reve een regisseur nodig had en een aangever. In het voetbal zijn de trainer en degene die de *assist* geeft tenslotte ook belangrijk.

In 1986 ontwikkelde ik samen met de uitgetreden priester Jan Roodbol van de NOS het plan om een aantal programma's te maken over de Mariaverering in de wereld. Om die programma's boven het niveau van de sfeervolle bedevaartplaatjes uit te tillen, vond ik dat Gerard Reve er de leidende figuur in moest zijn: de gids, de man die zoals altijd tegelijk voor de verdieping en de relativering zorgt. Maar Reve was in die tijd al niet gemakkelijk benaderbaar. Hij had geen zin om, ter meerdere eer en glorie van krantenjournalisten of politiek-correcte televisie-interviewers, weer in een rel over zijn staatkundige denkbeelden betrokken te worden. Vooral levenspartner Joop Schafthuizen was wantrouwend en schermde Reve af. Met de grootste aarzeling nam ik contact op. Zouden zij in mij nog de redacteur van 'De Verschrikkelijke Sneeuwman' zien? Tot mijn grote verrassing werd ik met open armen ontvangen. Gerard vond het een fantastisch idee om een hommage aan de Maagd te maken en begon zich meteen overal mee te bemoeien. Ik moest zoveel mogelijk theatrale effecten nastreven, zei hij, en de programma's moesten een sterke opmaat, *demi-finale* en finale hebben. In lange, uiteraard met de kroontjespen geschreven brieven zette hij zijn gedachten voor mij op een rij.

Om te beginnen vond hij dat we niet een drieluik, maar een vierluik moesten maken, want God bestond

niet uit drie – zoals ik altijd had gedacht – maar uit vier goddelijke personen: de Vader, de Zoon, de Heilige Geest en natuurlijk Maria. Zo gezegd, zo gedaan. Hij voelde zich echt medeverantwoordelijk voor het eindresultaat.

Op 22 september 1986, toen de meeste van onze draaidagen erop zaten, schreef hij mij een brief waarin hij eerst uitgebreid zijn misnoegen uitte over de moderne gewoonte om op eieren uit de legbatterij kunstmatig een veertje te plakken dat in het geheel niet afkomstig is van het kipje dat het eitje zelf gelegd heeft, om te vervolgen met:

Ik vind, dat er in mijn optreden in de Maria reportage toch nog iets ontbreekt. Ik dacht niet dat ik nog met iets in beeld behoefte komen. Maar ik wilde nog een paar zeer korte, saillante teksten uitspreken, om de grote, samenvattende opnamen te ondersteunen, vooral misschien in de finale. We moesten nog eens een uurtje praten, waarin ik een stuk of tien zinnen in een apparaatje zeg. Dus geen studiowerk of geluidsjongens met uitgedoofde zwarte dwarsfakkel zijn nodig. En jij bent niet verplicht die band ooit te gebruiken: je kunt haar ook opeten, of aan het Wit-Gele Kruis sturen dan 'heeft een ander ook eens wat'.

Een jaar later schreef hij in een brief aan de VPRO-journalist Ad Fransen een passage die onze samenwerking aardig illustreert. Ik kwam het fragment toevallig tegen in *Brieven van een Aardappeleter*, op pagina 251-252:

Soms bemoei ik mij enigszins met de gang van zaken, zij het slechts door een dringend advies, zoals bij het vervaardigen van het En Oh Es Vierluik aangaande de H. Maagd, Maria, Moeder van Godt. Ik zeide je

moet meteen al iets weggeven, maar vooral iets dat anticipatie en aankondiging bevat, en dat, al blijft het impliciet, zinspeelt op iets dat gaat komen. Het kostte mij enige moeite om Jef Rademakers – overigens een begenadigd vakman – te overtuigen, dat hij eerst dit en dan dat moest doen, en dat hij de serie moest besluiten met Maria, Heil der Zieken. ‘Niemand boven de 50 wil dat missen’, betoogde ik. Dat was overdreven, maar niet geheel onwaar. Ons eerste luik trok 180 000 kijkers. Elk volgend luik ving telkens het dubbele aantal, en met het vierde haalden wij precies de één miljoen, terwijl er toch ook andere prachtige programmaas zijn zoals Night Rider en Miami Vice, te veel om op te noemen.

Joop Schafthuizen had ook geen bezwaar tegen de intensieve samenwerking tussen Gerard en mij. Ik dacht, ‘misschien vindt hij mij wel aardig of bekwaam’, maar later vertelde hij mij waarom. ‘Wat ik vooral belangrijk vond, was dat jij altijd goed was voor je centen.’ Uiteraard betaalde ik Gerard voor zijn werkzaamheden een honorarium, een passende vergoeding. Ik heb het gezeur van bladen- en televisiemakers die het een schande vonden dat Reve zich voor interviews en medewerking liet betalen, nooit begrepen.

Terug naar Maria. Ik heb met Gerard zowat al haar heiligdommen in Europa afgereisd. We zijn op bedevaart geweest naar Kevelaer in Duitsland, naar Scherpenheuvel in België, naar de Zwarte Madonna van Monserrat bij Barcelona en *last but not least* naar Lourdes. Tijdens de voorbereiding deed zich een merkwaardig fenomeen voor: ik, van huis uit katholiek, schoolgegaan bij broeders en nonnen en min of meer een angstig, godsdienstwaan-zinnig ventje in mijn jeugd, bleek veel minder van mijn eigen geloof te weten dan Gerard.

Hij liet me wel eens schrikken. Zoals de keer dat hij tijdens de mis in een Brabants dorpje te communie was geweest en uren later uit het pochetzakje van zijn colbert plotseling de heilige hostie opdiepte. Of ik soms een stukje wilde? Anders nam hij hem mee naar huis, want ‘voor Joop was het ook goed’. Gerard ontdeed als het ware het katholicisme van z’n bedompte, beangstigende trekjes. Hij haalde de kern uit de zaak. Voor mij was God in mijn jeugd een abstracte boeman, Gerard maakte God letterlijk tastbaar. Hij bleek beter op de hoogte van theologie en kerkleer dan de hele bevolking van Brabant en Limburg bij elkaar. Zo wist ik bijvoorbeeld niet dat de onbevleete, de Maagd als epiteton bij Maria, niet betekende dat zij als fysieke maagd een kind zou hebben gebaard. De onbevleete ontvangenis bleek te betekenen: de schuldeloos geborene, met andere woorden, Maria kwam ter wereld zonder erfzonde. Maar om haar zwanger te maken heeft de Heilige Jozef wel degelijk een historische bijdrage uit eigen zak geleverd.

Eens, toen we al veel gedronken hadden in een café-tje op het Spaanse platteland, vroeg ik hem: ‘Gerard, jij denkt toch niet dat de Maagd Maria werkelijk bestaat?’ En Gerard antwoordde: ‘Of de Maagd echt bestaat, is van geen enkel belang, als wij maar genoeg tot haar bidden.’ Die uitspraak hebben we de volgende dag, toen we weer nuchter waren, voor het nageslacht op video vastgelegd.

Na het Maria-vierluik onderhielden we een onregelmatige briefwisseling en werkten we nog een aantal keer samen. Gerard was bijvoorbeeld hoofdpersoon in een opmerkelijke aflevering van mijn programma *Klasgenoten*, waarin hij de onderwijzer terugzag die hij zo prachtig had beschreven in zijn roman *Moeder en Zoon* (1980). En ik

had het genoeg een programma rond Gerard te mogen maken toen zijn kapitale roman *Bezorgde Ouders* (1988) uitkwam. Dit was het programma waarin hij ons onder andere het bestaan van katholieke dieren uitlegde. In 1991 maakte ik voor de NOS de documentaire *Alleen op de wereld*. Hierin werd voor het eerst zijn eigenlijke Geheime Landgoed, een soort bunker op een bergflank, aan de kijker getoond. Het grote thema van het programma moest de eenzaamheid van Reve zijn, het zich altijd buitenstaander voelen, maar tussen de bedrijven door geeft de film ook een aardig beeld van de relatie tussen Gerard en zijn levensgezel Matroos Vosch.

In het begin van de jaren negentig was ik ten prooi aan tegenstrijdige gevoelens. Enerzijds wilde ik heel graag weg uit de omroepwereld. Ik had mijn buik vol van het onderhandelen over begrotingen, uitzendingen en personeel. Bovendien had het fenomeen televisie voor mij niet meer de magische bekoring van vroeger.

Aan de andere kant speelde ik met de gedachte om nog één programma met Reve te maken. Een film met als thema De Dood. Ik was in 1991 verhuisd naar België en in de loop van '92 lieten Joop en Gerard vanuit Frankrijk weten dat ze ook van plan waren zich in België te vestigen. Ik had natuurlijk al wat Vlaamse onroerendgoedervaringen opgedaan en diende Joop zo goed mogelijk van advies. Kort daarna werd de mooie dokterswoning in Machelen-Zulte verworven.

De gedachte aan een laatste film liet mij niet los. Ik kreeg het idee om Gerard te volgen op de verhuisreis van Frankrijk naar België. Van Dieulefit naar Machelen, zijn einddoel, waarvan hij zei dat het zijn laatste huis en zijn laatste rustplaats zou worden. Mijn werktitel was:

Terug naar huis. Ik wilde als volgt te werk gaan: Gerard moest zelf rijden in zijn eigen camionette en onderweg zouden we de meest cruciale momenten uit zijn leven bespreken. Samen *op weg naar het einde*.

Die film is er uiteindelijk niet gekomen. Gerard zag een beetje op tegen de lange autorit met een camera op zich gericht. En Joop vond plotseling dat het nieuwe huis in Machelen niet in beeld mocht komen, maar dat was juist ons einddoel en daar wilde ik mijn finale maken. Dat Gerard wel zin had om nog eens samen te werken, blijkt wel uit de brief die hij mij op 9 mei 1993 vanuit Frankrijk schreef. Een brief die voor mij extra gedenkwaardig is, aangezien mijn vrouw een maand eerder was bevallen van onze derde dochter en Gerard in deze brief zijn teleurstelling erover uitsprak dat wij het kind niet naar hem vernoemd hadden. Boven de brief staat als motto: 'Als het kindje er eenmaal is, lacht de moeder door haar tranen heen', maar een groot deel van de brief bevat zijn bespiegelingen over zijn rol en uiterlijk in onze nieuwe film.

Ik vind dat ik zelf niet te vaak als natuurlijk persoon in het beeld moet komen, en dan slechts als ik het documentair getoonde bevestigen en bekrachtigen kan met een paar goed gekozen woorden. Alles wat je mij wilt laten voorlezen, gedichten of saillante citaten uit mijn proza, zoude ik het liefste zonder bril van een met reuzenletters bedrukt blad willen lezen. Ik geloof dat zulk een gedrukt stuk een uitdraai heet. Wil jij mij in het algemeen wat meer regisseren? Dan gevoel ik mij veiliger.

Nu mijn uiterlijk. Er moet enige make-up zijn, bijvoorbeeld een iets groter, roder en sappiger gemaakte mond, en dieper gemaakte oogkassen. Een schijn van koortsigheid maakt mijn gelaat belangwekkender: lijden

en beproeving, maar welk een hartstochtelijke uitstraling! Haar niet te lang, en kunstmatig iets verwaaid.

Als ik kleding aan heb waarmede ik mij niet één gevoel, word ik onzeker. Overwegende dat wij rechtstreeks met de NOS te maken hebben, kunnen we een beroep doen op hun ondergronds requisieten paradijs.

De film *Terug naar huis* werd dus nooit gemaakt en de reis naar zijn laatste adres werd niet voor het nageslacht vastgelegd. Gerard en Joop verhuisden naar België, het land dat zij in de jaren daarna van de positieve en negatieve kant zouden leren kennen. Ik bezocht hen nog af en toe in hun paradijsje op het Oost-Vlaamse platteland en zag met eigen ogen hoe met name Gerard zich in België op zijn gemak begon te voelen. Talloze keren legde hij mij uit dat de Maagd Maria niet voor niets zo vaak in dat land is verschenen: volgens Gerard had Onze-Lieve-Vrouw een uitgesproken voorkeur voor het Belgische luchtruim.

Ik heb mij altijd gestoord aan mensen die aan de integriteit van Reve twijfelden. In de periode dat ik met hem optrok, werd ik regelmatig bestookt met vragen als: die Van het Reve (let op de nuance, dat soort mensen verwijst nog altijd naar hem met de afgeschafte achternaam), die Van het Reve, die houdt de boel toch voor de gek? Die meent toch niet wat hij zegt? Die is toch alleen maar katholiek geworden om de kerk en de gelovigen belachelijk te maken? Tot in de hoogste televisie-echelons werden zulke vragen gesteld, door chefs van cultuurafdelingen bijvoorbeeld. In sommige koppen (karpatenkoppen is, geloof ik, de juiste reviaanse benaming) had en heeft zich het onwrikbare idee genesteld dat Reve een oplichter, een spotvogel, een

leugenaar of een moedwillige oproerkraaier zou zijn, die alles heeft gedaan om de publiciteit te halen en zo zijn boekverkoop te stimuleren.

Ik besef heus wel dat hij sommige dingen deed om de goegemeente op stang te jagen, maar ik heb nooit getwijfeld aan de oprechtheid van Reve. Hij was wie hij was, hij kon niet anders. Was hij koket? Zeker en vast. IJdel? Voor mijn part. Maar was Reve een poseur? Ik vind van niet, al zou hij er zelf niet voor teruggedeinsd zijn zich zo te noemen. Als hij een poseur was, dan was hij ook authentiek in zijn poseurschap. Hij was altijd trouw aan zichzelf, zowel in geschrifte als in gesproken woord.

Brieven (1986-1997)

Gerard Reve

As from: 'La Grâce', Le Poët-Laval
26160 La Bégude de Mazenc, France
Tel. 75463003
18 Juni 1986

Beste Jef,

Morgenochtend vertrekken wij D.V. wederom naar La Grâce.

Ik vond het wonder van Haalteren (als het zo heette) ietwat luguber, maar er is wel iets van te gebruiken, bijvoorbeeld om het infantiele, het geoudehoerkundige, etc., peil te tonen, waar devotie overgaat in zwakzinnigheid. Alles daarbinnen rook katholiek: het huis, de kleedjes, de klederen van die mensen, hun dode okselzweet, hun stofbepoederd nylon haar, etc. Wat ik heel goed geïllustreerd zag was het verschil tussen het tragische elders en het zielige hier. Er was niets groots of heroïsch te bespeuren.

Ik wil nog veel doen, en desgewenst goede teksten, zelf al dan niet onzichtbaar, inspreken. Ik heb een goede tekst, zeer gedragen, om 'uit te gaan'. Voorts moeten deel I en II elk met een goede demi-finale eindigen, om de belangstelling vast te houden.

En we moeten ergens, vlak voor het einde van III, dat zerkje te Zegge hebben: *Hier rust Paulus Johannes Petrus Huisboom, geb. 14.3.1978, gest. 11.2.1982. PAULTJE, WE HEBBEN IN LOURDES VOOR JE GEBEDEN*. En wat denk je van een grote polaroid van dat schilderij van Joos van Cleve, dat afgebeeld staat in *Alone of All Her Sex*, en waarop Zij, trots en gelukkig, de Schepper zoogt? Het bevindt zich in het Fitzwilliam Museum, Cambridge. Om daarmee het gehele programma te beëindigen, omdat het alles draagt, vertolkt en samenvat: Haar menselijkheid, waardoor alle kritiek verstomt.

In mei 1987 zond de NOS vier tv-programma's uit die Jef Rademakers samen met Gerard Reve een jaar eerder had gemaakt. Op 5 mei Maria, Moeder Van De Mensen, 12 mei Maria, Miraculeuse Middelaars, 19 mei Maria, De Zwarte Madonna en 26 mei Maria, Heil der Zieken. Ten tijde van de brief waren enkele opnamedagen in België en Nederland net achter de rug.

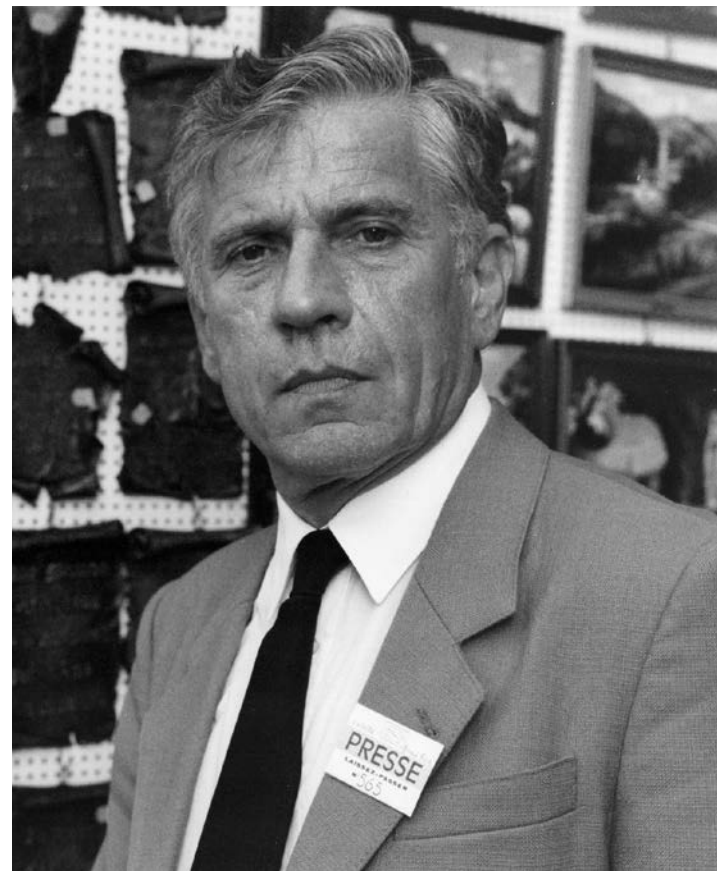
Een familie in het Vlaamse dorp Haalteren beweerde dat het Mariabeeldje op het dressoir afen toe tekenen van leven gaf. In Nederland woonden Rademakers en Reve een plechtigheid bij in de basiliek van Oudenbosch. In het nabijgelegen gehucht Zegge bevinden zich een Mariakapel, waar West-Brabanders de Maagd vereren en ex-voto's achterlaten, en een kerkhofje.

Reve kwam in deze periode regelmatig bij Rademakers thuis. Tijdens de opnamedagen verbleef het gezin in hun zomerhuis in Bosschenhoofd, dicht bij Oudenbosch. Daar werden ook vaak de maaltijden gebruikt door de filmploeg, verzorgd door Rademakers' echtgenote Ursula. Reve liet zich toen ontvallen: 'Het kan bij de koningin wel duurdere zijn, maar niet lekkerder.'

Jongstleden Zondag was ik 20 jaar katholiek. De eerste 20 jaar zijn het moeilijkste.

Heel veel liefs, ook voor Ursula en de kinderen, van je Matroos Vos en

Wolfje Gerard Reve

Gerard Reve

'La Grâce', 26160 Le Poët-Laval
25 Juni 1986.
Tel 75463003

Beste Jef,

Het werk is een beetje op gang gekomen, hopende van jou hetzelfde, alsook dat je volksgezondheid puik is. Ik heb het tweede hoofdstuk van mijn nog geheime nieuwe wereldroman in kladschrift voltooid.

Desgewenst wil ik nog wel van alles in het gemaakte beeld kwaken, bijvoorbeeld over mijn eigen ervaringen met de door ons te documenteren figuur.

Soms denk je wel eens hoe moet alles verder. Ik maak me altijd zorgen of iets wel gelukt, en kan de gedachte niet verdragen dat iemand die mij huurt zijn geld misschien weggooit.

Je kunt het licht opvatten en zeggen later gooien ze toch alles weg, wat soms een grote geruststelling is. Na mijn dood word ik nog tien jaar vrijwillig gelezen, en daarna nog tien jaar gedwongen, op de scholen. En daarna noemen ze een straat naar me, en dat is de definitieve vergetelheid: weet jij nog wie Tweede van der Helst was, en wat of dat hij schreef?

Ik leef voor mijn vorstin en mijn volk en alleen het geestelijke en culturele tellen voor mij. Ik zie je geëerde remise met sprongen tegemoet, bijvoorbeeld op de Ned. giro 2888136, t.n.v. Gerard Reve.

Ben je ooit hier in de buurt? Er zijn hier op zijn minst drie comfortabele slaappleatsen over. Eten en drinken voor niets, ik bedoel het geeft niet wat het kost: ik zet het op onkosten.

Ik heb alle gegevens aangaande jou in Nederland achtergelaten. Maar ik herinner me Catharina van Renesse, componiste van mierzoete, vrome versjes, zoals Het Angelus / klinkt uit de verte / in tonen / zo zuiver als goud / En

Reve heeft Rademakers' adresgegevens in Nederland achtergelaten, maar meent zich te herinneren dat hij in Bussum in de Catharina van Renessestraat woont. Het adres luidde Catharina van Renneslaan 22. De eerste vier regels van 'Het Angelus' van Catharina van Rennes luiden: 'Het Angelus klept in de verte / in tonen zo zuiver en hel / De grootmoeder knielt op de drempel / de kind'ren zij staken hun spel.'

De (twee) dochtertjes van Rademakers waren toen vijfen acht.

Op de achterkant staat het (nog onvolledige) begin van het Tweede Hoofdstuk van Bezorgde Ouders (1988): 'De gewaarwording van ergens vandaan bespied te worden die zijn gedachten kon zien, zo onzinnig als deze voorstelling mocht zijn, gaf Treger een besef van onheil. "Vrees is op de weg," fluisterde hij.'

grootmoeder knielt / op de drempel / enz. Ze zal wel in de hemel zijn, of ergens anders, ik bedoel, niet tobben.

Ik bedenk dat jij slechts meisjes en geen jongens hebt. En ik ben het manlijke type, heb al mijn haar nog, en zoude tot een bepaald doel kunnen dienen. Maar het moet wel waardig blijven, en geen onkuise pan worden. (Gelieve hier nimmer in geschrifte aan te refereren.)

God zegene jou en je lieve gezin. Met katholieke schrijversgroet ben ik je

Gerard Reve

*De gewaerwording van ergens vandaan beïnvloed te worden
die zijn geschikte leon zie, zo orkaanig, als deze voorstellig mocht
zijn, gaf Trezor een brief van onbaat. Vrees is op de weg; fluijters
-lij.*

La Grâce, 27.6.1986
(Waterpokken jong is veiliger
dan later.)

Aan de Heer
Jef Rademakers
Cath. van Renneslaan 22
1403 Bussum
HOLLANDE

Mes Chers Enfants,

De afbeelding staat na blz 328, als prent no 34, onderaan de
bladzijde, in de pocketeditie van Picador, Pan Books, London,
van *Alone Of All Her Sex*.

Verder gaat het wel goed, behalve dat het mijn indirect
iets te warm is. (34° volgens de krant.) Ik ken daar niet zo goed
tegen. In het achterste huis ('Le Verbe') is het gelukkig nog
koel. Liefs, en Voorspraak van Haar, mede namens Matroos.

Je Gerard

Reve komt terug op het schilderij van Joos van Cleve (ca. 1485-1541), Madonna en kind (ca. 1525-'30, Fitzwilliam Museum, Cambridge).

Het motto van het schrijven doet vermoeden dat een van Rademakers' dochtertjes de waterpokken had.

'Mijn' en 'ken' zijn ontleend aan het taaleigen van Joop Schafthuizen.